

TVILSOMME PERSONER I FINNMARK OG TROMS

M Samfunnets pansrede neve
Per Ole Johansen - 250 sider
Gyldendal Norsk Forlag 1989
BØKER

Politietaten er ofte i en utsatt stilling i forhold til pressen og media, men det svekker ikke den store tillit etaten har blant publikum. I de siste årene er det utgitt flere bøker av og om politimenn, Ø. Tofte (Gyldendal-87) og G. Haaberger som skriver om overvåkningspolitiet. Nils L. Ringdal har skrevet historien om politiet under okkupasjonen (Aschehoug-87), og nu følger P. O. Johansens bok om en meget viktig del av politiets virksomhet i perioden 1918-41.

Boken handler om statspoliti og overvåkning i mellomkrigstiden og det første okkupasjonsåret. De politiske forhold i mellomkrigstiden var frem for noe annet preget av revolusjonen i Russland, og virkningen som den hadde på vårt politiske landskap. Borgerkrigen i Finland brakte de blodige begivenhetene enda nærmere oss selv.

Innenriks førte forbudstiden til at Rusdrickpolitiet ble opprettet for å ta seg av smuglere og hjemmebrennere. Men hverken Justisdepartementet eller politiembetsmennene var fornøyd med dette improviserte «statspoliti».

8. juni 1931 ble politiet banket opp og jaget fra Menstad av en forbitret mengde streikende. Fra da av var det ingen tvil lenger om at staten måtte få sitt eget politi, uavhengig av kommunale bevilgninger. Og i 1932 opprettet Regjeringen Kolstad et statspoliti på 72 mann. Det var et beskjedent antall, men statsministeren kalte styrken «Samfunnets pansrede neve».

Mennene bak Statspolitiet er karakterisert som sterke personligheter, som satte sitt preg på utviklingen og organiseringen av Statspolitiet.

Den mest kjente sjef var Jonas Lie, senere politiminister. Han var den utpregede politimann med yrkesstolthet og stor faglig dyktighet. Han var - i likhet med de fleste politiembetsmenn - svært imponert over det tyske politiet og deres metoder. Statspolitisjef B. Askvig var meget ærgjerrig på elitekorpset og egne vegne. Han la vekt på at han fikk folk som var politisk pålitelige, for å få korpset ensartet til ytterste konsekvens. Askvig kunne heller ikke få reist hurtig nok til Berlin, og kom hjem oppdignet av alt han hadde studert - bl. a. forholdene i de første konsentrasjonsleirene!

Likevel, «haukene» Askvig og Lie måtte innse at Statspolitiet aldri ville få noe som tilnærmedesvis kunne ligne betingelsene som deres kollegaer i Tyskland hadde.

Arbeiderpartiet var ikke lenger revolusjonært i 30 årene, arbeidskonfliktene minsket og brennvinforbudet var opphevet i 1927.

Statspolitiet fikk nye oppgaver da krigsutbruddet nærmet seg i 1939. Overvåkning av kommunister og frivillige som kjempet i Spania var høyt prioriterte saker.

Særlig utstrakt var overvåkning og rapportering av

Tidsriktig reklame fra Statspolitietiden

tvilsomme personer i Finnmark og Troms. Der var det et utstrakt samarbeide med den militære etterretningen, som ble styrt av 6. divisjon i Harstad. Det var i den forbindelse at Jonas Lie ble oppmerksom på den iherdige etterretningsoffiseren, løytnant K. A. Martinsen.

Våre egne nazister ga Statspolitiet mange anledninger til å svinge langkollene. På Gjøvik ble det utkjempet det rene gateslag under et nazistmøte i 1936. Store deler av Storgaten ble rasert, og hele byen satt på ende i jakten på de tilreisende nazister fra hovedstaden *for mot sluddet!*

Forfatteren mener at boken handler om den harde polititradisjonen i norsk politihistorie. En kan være enig i at den harde tradisjonen begynte i 1941, da nazistiske midler skulle trykke nazismens bestående. Men norske mellomkrigsforhold provoserte ikke frem noen hard fremferd fra Statspolitets side. Det var nok at Statspolitiet var utstyrt med kjole, dress, hjelmer og langkoller. Med samlet opptrøden i støtetropp og ildtropp, med egne kjøretøyer påmontert kraftige sirener, var det tilstrekkelig i de fleste situasjoner at Statspolitiet bare demonstrerte sin egen eksersis.

Et samfunn må kunne beskytte seg mot indre fiender, skal det kunne bestå!

Det første okkupasjonsåret fremstilles i boken ved å forklare den vanskelige situasjonen politiet befant seg i ovenfor NS og tyskerne. Nazistene opprettet et nytt statspoliti i 1941, og senere generalmajor Karl A. Martinsen overtok som sjef i mars samme år. Generalmajor ble likvidert av motstandsbevegelsen i 1945, han var like fryktet og hatet som sitt eget politikorps. *Slett.*

I boken er det også en faglig, kriminologisk vurdering av polititjenesten i sin alminnelighet. Sammenligningen er lite relevant for norske forhold, til det er amerikanske og britiske forhold for store. En sammenligning med de skandinaviske landene ville gitt et mer troverdig sammenligningsgrunnlag. Tross en tilsynelatende «historieløshet» i mye av beretningen, trekker forfatteren en riktig konklusjon om Statspolitiet: «Samfunnets pansrede neve» ble en samfunnsfiende da den virkelig ble prøvet, og da det virkelig gjaldt. ...

Takket være den store begeistring for Tyskland innen korpset, var grunnlaget til stede for et helhjetet samarbeide med okkupasjonsmakten.

Svein Iversen

Han meldte seg inn i NS for å tjene sitt land. I to år drev han sitt utrolige dobbeltspill.

Heltemot og fedrelandskjærlighet

M «Det største spillet»
Per Hansson, 233 sider
Gyldendal Norsk Forlag
BØKER

I den mengde av krigslitteratur fra okkupasjonen som er utgitt de siste par årene, er det en tydelig distansering fra heroisme og ensidig fordømmelse av tyskerne og våre hjemlige nazister. Ikke slik at dagens krigslitteratur er uten helter, den virkelige heroiske innsats er satt inn i sin rette sammenheng i bøker av B. Nøkleby, K. Neset eller D. Christensen, for å nevne noen.

Per Hanssons bok kom ut første gang i 1965, og det burde blitt med det. Gyldendahl Norsk Forlag gir den nå ut i sin billigserie, sammen med O. Magnusson og Fr. Sælgens bøker om fangetilværelse og om Nordsjøfarten med Shetlands-Larsen. Mange hemmeligheter fra krigens tid er kjent etter at taushetsplikten for etterretningsagentene ble opphevet for et års tid siden. En god del er det også tilflytt publikum om «Tom»-Per Hanssons store helt i «Det største spillet».

Hovedpersonen kom i kontakt med den lokale motstandsmann, som drev med maritim overvåkning og havnespionasje. De besluttet å plassere gruppens radiostasjon på «Toms» gård, som de mente var vel egnet til formålet. «Tom» er fra den dagen involvert i et livsfarlig dobbeltspill, og vekslet mellom å være en glødende nazist og tapper frihetsskjemper.

Per Hansson sparer ikke på patriotismen i boken, det er en sammenhengende beretning om heltemot fedrelandskjærlighet blandt alle gode nordmenn på den ene siden, og som deres motpart alle stygge og dumme tyskere og nazister. Det er en usannsynlig handlingsmettet historie, og forfatteren skriver iforordet at enkelte avsnitt kan virke helt utrolige. «Tom» ordner opp i absolutt alle vanskeligheter, alle nordmenn er intelligente, trofaste og tapre i vår felles motstandskamp. Ja, det er rent ut sagt utrolig at en så ruinert forfatter går så langt som å la stoffet *«Lis»* gli ut parodien. Mange av «Toms» operasjoner og aksjoner var av en slik art at de umulig kunne være virkelige. Godkjennelse fra London ville han neppe fått.

Det var forbausende at ikke noen reagerte på boken da den kom ut, men det kan forklares med at de som dengang kjente sannheten, var bundet av sitt taushetsløfte, så en nøyde seg med å tie det hele ihjel.

Avisen «Fædrelandsvennen» stakk hull i byllen med et stort oppslag om den feilaktige krigshistorien om «Tom». Det som kom frem, var at den virkelige «Tom» var en ganske annen, og at bokens «Tom» ikke en gang kunne betjene en morsenøkkel. Det angivelige telegrammet fra «Tom» til britene om at slagskipet «Bismarck» passerte Sørlandskysten - noe P. Hansson gjør mye ut av i boken - er ukjent i Royal Navy. For «Tom» er det blitt en personlig tragedie, og i ettertid kan nok leseren spørre seg selv om «Tom» ble utsatt for en slags dobbeltrolle som han ble manipulert inn i, for å dekke andre forhold? Eller har forfatteren gått i samme fellen som Fredrik Skagen senere gjorde, med den prisbelønte «dokumentarromanen» «Purpurhjerter» - den flau historien om den norske soldaten i Vietnam?

Per Hansson har gjort meget for våre aktive frihetsskjemper i skrift og tale. Derfor er det ekstra beklagelig at han ga seg ukritiskisk i gang med å fortelle den utrolige historien som «Tom» vartet opp med.

Svein Iversen